

ראה

א. כתב הרמב"ם: "פירות הנלקחות בכסף מעשר שני אינן נפדין בריחוק מקום אלא א"כ נטמאו באב הטומאה אלא יעלו הן עצמן ויאכלו בירושלים", וממשיך בה"ב "זה חומר בלקוח בכסף מעשר מפירות מעשר עצמן".

וכ' הרדב"ז דמקור דין זה הוא ב' משנה דמעשר שני: הלקוח בכסף מעשר שני שנטמא יפדה רבי יהודה אומר יקבר אמרו לו לר"י ומה אם מע"ש עצמו ש' נטמא הרי הוא נפדה הלקוח בכסף מע"ש שנטמא אינו דין שיפדה א"ל לא אם אמרתם במע"ש עצמו שכן הוא נפדה ב' טהור ברחוק מקום תאמרו בלקוח ב' כסף מעשר שאינו נפדה בטהור ברחוק מקום.

וכותב הרדב"ז: למדנו שהלקוח ב' כסף מעשר שני אינו נפדה ברחוק מקום לדברי הכל: וזהו שכתב רבינו זה חומר בלקוח בכסף וכו' שאין נפדין ברחוק מקום אלא א"כ נטמאו .. ואשכחנא בכמה דוכתי דטפל חמור מן העיקר.

והנה מ"ש הרדב"ז שדין זה דומה להא דאשכחנא בכמה דוכתי דטפל חמור

מן העיקר, מקורו בגמ' זבחים, דאיתא שם שמצינו טפל חמור מן העיקר בדיון פדיון מע"ש – "והרי מעשר דהוא נפדה ואילו לקוח בכסף מעשר אינו נפדה דתנן הלקוח בכסף מעשר שנטמא יפדה ר"י אומר יקבר" (אלא שאח"כ נדחית בגמ' דוגמא זו, כדלקמן סעיף ה).

אמנם בדברי הגמ' (שבדיון פדיון מע' שר מצינו טפל חמור מן העיקר) יש שני פירושים – מתאים לב' גירסאות בגמ':

(א) לגירסת ופירוש רש"י (וכן הוכיחו בתוס' מתוספתא) – הרא"ה היא מדעת ר' יהודה, דהלקוח בכסף מעשר שנטמא אינו נפדה (אלא "יקבר"), ואילו מעשר שני שנטמא נפדה אפי' בירושלים, אלמא דטפל חמור מן העיקר.

(ב) "איתי ספרים דגרסי הכא נטמא אין לא נטמא לא ומייתי ראי' מרבנן דטפל חמור מעיקר", כלומר, הרא"ה היא מלקוח בכסף מעשר טהור, שהדין הוא שאינו נפדה אפי' חוץ לירושלים (דרק אם נטמא יפדה), משא"כ מעשר עצמו (אפילו טהור) נפדה חוץ לירושלים.

ולכאורה כ"ה דעת הרמב"ם [לפירוש הנ"ל שברדב"ז, שלדעת הרמב"ם הוי דין זה בכלל "טפל חמור מן העיקר"] – שהרי ברמב"ם כאן מפורש, שהחומר שבלקוח בכסף מעשר לגבי מעשר עצמו הוא בנוגע לפדיית פירות טהורים (והיינו אליבא דרבנן, כנ"ל).

(1) הל' מעשר שני ונטע רבעי פ"ו ה"א.

(2) פ"ג מ"י.

(3) ובפרט את"ל ש"כ לא תוכל שאתו (פר' שתנו יד, כד) הוא לא לעכובא, כ"א שדבר הכתוב בהווה. – ראה לקמן רס"ב ורס"ג.

(4) ברדב"ז שם ליתא תיבה זו.

(5) וכן כתב הרמב"ם בפי'המ"ש מע"ש שם. ובתו'ה"ה רבי יהודה (פסחים לח, א) בסופו כ' דהוא מדרכנו. אבל ראה תוס' הרשב"א (להר"ש משאנץ) פסחים שם. וראה לקמן בפנים. ואכ"מ.

(6) מח, סעי'ב ואילך. וראה אור שמח כאן, שה-

רמב"ם כיון להא דזבחים.

(7) ד"ה והרי מעשר וד"ה אינו נפדה.

(8) ד"ה והרי מעשר. ועד"ז בר"ש מע"ש שם.

(9) ל' התוס' שם. ועד"ז בר"ש שם.

פירות המעשר עצמם בירושלים, מ"מ כאשר יש טורח לאדם להביא את הפירות לירושלים, כי ירבה ממך הדרך גו"ל, הותר לו לפדות הפירות בכסף, ולקנות בכסף זה פירות בירושלים ולאכלם שם.

(ב) פדיון פירות מע"ש אינו בגדר היתר להגברא, אלא דכך היא מצות מע"ש מעיקר הדין, דכאשר ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו גו"ל אמרה תורה שפודים הפירות בכסף כו'. כלומר: התורה קבעה מלכתחילה שני אופנים בקיום מצות מע"ש¹³: (א) הבאת הפירות עצמם לירושלים, (ב) פדיון הפירות והבאת הכסף לירושלים. ע"מ לקנות שם פירות כו' ולאכלם כו'¹⁴.

ובזה גופא י"ל בשני אופנים:

(א) דין פדיון מע"ש הוא פרט בהדין הכללי דאכילת פירות מע"ש בירושלים,

והנה בהסברת טעמו של רש"י (ודע ימי') שס"ל שהראי' בגמ' אינה מדעת רבנן (שהלכה כמותן), כ"א רק מדעת ר"י – כתבו בתוס', דהאי (שפירות ה' לקוחים במעות מעשר אין לפדות חוץ לירושלים, משא"כ פירות מעשר עצמם) לא מיקרי טפל חמור מן העיקר דמעשר עצמו טהור נפדה ברחוק מקום כדי ליקח (לפדות) בדמים בירושלים בקר וצאן כו' אבל אם לקח פירות בו חוץ לירושלים כדי לאוכלם בירושלים לא יפדה כמו שלא ה' פודה מה שה' לוקח בירושלים [וכ"כ הרדב"ז שם (בפירושו השני) דהרי"ו זה כאילו קנאם בירושלים דלא חזו לפדיו' . . (ומסיים) וטעם זה מספיק אפי' למ"ד דלא מחמירין בטפל טפי מן העיקר].

ועפ"ז, את"ל שהרמב"ם ס"ל שיש נדון (שפירות הלקוחים אינם נפדים כמו מעשר עצמו) משום, טפל חמור מן העיקר, עכצ"ל שלא ס"ל להך סברא שפירות שנלקחו במעות מעשר, הרי זה כאילו קנאם בירושלים.

ב. ויש לבאר סברת הפלוגתא בהך גדר פדיון מעשר שני, שיש לבארו בכמה אופנים:

(א) דהוי היתר לגברא, כפשטות ה' כתובים¹⁵, וכי ירבה ממך הדרך כי לא תוכל שאתו גו' ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך והלכת אל המקום גו". דאף ש(עיקר) מצות מע"ש היא לאכול¹⁶ את

(10) וכ"ה הל' בר"ש שם (ולא כלי' התוס').

(11) פרשתנו יד, כד"כה.

(12) ראה בארוכה מניח' (מצוה תמב), דאין מ"ע לאכול מע"ש בירושלים כ"א לית דלא תוכל לאכול בשעריך גו". ואשר כן מוכח מהרמב"ם דלא מנה במנין המצות מ"ע לאכול מע"ש בירושלים (ומנה רק ההפרשה – במ"ע קכח). עיי"ש בארוכה.

וברמב"ן בסהמ"צ בסוף חלק המ"ע הוסיף המצוה שנצטוו לאכול מע"ש ובכורות בירושלים. ואכ"מ.

(13) כמ"ש (שם, כג) ואכלת לפני ה' וגו'. רמב"ם רפ"ב מהל' מע"ש.

(14) להעיר מתוד"ה אמר (מכות יט, ב), דלפני שיראה פני הבית אף דליכא לאו אבל עשה איכא דכתיב וצרת הכסף בידך אבל בלא פד' לא (ועד"ו) הוא בריטב"א (שם). וראה כס"מ שם פ"ב ה"ו, דהביא תוס' הג"ל בביאור דעת הרמב"ם. ואכ"מ.

(15) וכדמוכח גם מזה ש"אפי' בפסיעה אחת חוץ לחומה פודין אותו (מכות שם). ויתירה מזו, גם אם ה' הוא פנים ומעשרו בחוץ, ואפי' ה' אחוז בקנה – מותר לפדותו שם בצד החומה (רמב"ם שם פ"ב ה"ח), ולא אמרינן שצריך להכניסו בפנים ולקיים מצותו בשלימות.

(16) להעיר מלשון רש"י שופטים כ, ו ד"ה ולא תחללו – בנוגע לנטע רבעי (ש"ד) דינו להאכל בירושלים לבעליו כמעשר שני לכל דבר" – ל' ה' רמב"ם בהכותרת להל' מע"ש ונטע רבעי ושם רפ"ט) – "שהפירות טעונין לאכלן בירושלים א' לחללן בדמים ולאכול הדמים בירושלים".

כלומר: המצוה דמעשר שני היא – שפירות מע"ש צריכים להאכל בירושלים, ויש שני אופנים לקיים מצוה זו, אם ע"י הבאת הפירות עצמן, או ע"י פדיית הפירות בכסף ולקחת פירות בירושלים (בכסף זה).

דלטעם זה מוכח שעיקר דין פדיון מע"ש הוא בגדר היתר להגברא, שבגלל קושי הטרחא חס עלי' רחמנא והותר לו להביא כסף (במקום פירות) לירושלים, ולפיכך, אדם זה שגילה דעתו שאינו חס על טרחו, הרי הוציא את עצמו מהיתר זה.

(ב) דין פדיון פירות מע"ש בכסף אינו (רק) הכשר מצוה המביא למצות אכילת מע"ש בירושלים אלא הוא דין בפ"ע. והיינו, שבפירות מעשר שני יש שני דינים נפרדים (שאינם תלויים זה בזה): (א) הבאת הפירות עצמם לירושלים ואכילתם שם. (ב) דין פדיון, דפירות הנמצאים בריחוק מקום מירושלים יש מצוה לפדות פירות אלו – „ונתתה בכסף וצרת הכסף בידך" (וכדמשמע גם מזה שקבעו ברכה מיוחדת על פדיית פירות מע"ש¹⁶), הרי שפדיית מע"ש אינה (רק) הכשר למצות הבאתו ואכילתו בירושלים).

(ב) טעם התוס' (כנ"ל), דמעשר עצמו טהור נפדה ברחוק מקום כדי ליקח בדמים בירושלים בקר וצאן כו', אבל אם לקח בו פירות חוץ לירושלים כדי לאוכלם בירושלים לא יפדה כמו שלא ה' פודה מה שה' לוקח בירושלים" (וכמ"ש הרדב"ז (כנ"ל)¹⁷), דהרי זה כאילו קנאם בירושלים").

ג. ויש לומר, שלפי שלשת אופנים אלו יש להסביר את חילוקי הטעמים בדין דהלקוח בכסף מעשר שני אינו נפדה בריחוק מקום (אף שפירות מעשר שני עצמם נפדים):

ולטעם זה, דין פדיון מע"ש (אינו רק היתר להגברא אלא ש) זהו דין (פדיון) בהפירות, היינו שזהו ממצות מע"ש ש"מעשר עצמו טהור נפדה ברחוק מקום כדי ליקח בדמים בירושלים בקר וצאן כו'", אלא שדין פדיון זה הוא אך ורק בשביל לקחת פירות בכסף זה¹⁸ – „ור נתתה הכסף בכל אשר תאוו נפשך"¹⁹, ולכן, לאחר שקנה פירות בכסף זה (אף חוץ לירושלים) נתקיימה ונגמרה מצות פדיון ושוב אין הפירות נפדים.

(א) בשיטה מקובצת²⁰ כתב „משום דאמר רחמנא במעשר טהור שפודים אותו חוץ לירושלים היינו בשביל טורח הדרך שחס רחמנא על טרחו כדכתיב כו' וזה שלקח מן הכסף פירות ברחוק מקום כדי לאכלו בירושלים ג"כ גלה דעתו דאינו חס על טרחו לפיכך אינו נפדה כשהוא טהור"²¹.

[וכן מפורש בקרית ספר כא"י²², דזה ש"פירות הנלקחות בכסף מעשר שני אינם נפדים בריחוק מקום כפירות

כיון דלקח צרכי סעודה מן הכסף וגלי אדעת' דלא ה' קשה בעיניו להעלותו כו' הלכך קנסוהו דיעלוהו ולא מצי פריק ל' דהוי ולוולו של מע"ש. אלא דשם מפרש כן דברי הר"ש שם.

(19) כמו שהובא בדברי התוס', הר"ש והרדב"ז שם.

(19) פרשתנו יד, כו.

(20) להמביט רפ"ז מהל' מע"ש. וראה גם תוס' זבחים שם בתחלתו וכן בר"ש מע"ש שם. אלא דשם כ' כן בדעת ר"י. ע"ש.

(16) רמב"ם שם פ"ד ה"ג. ולהעיר מהשגת ה"ר אב"ד שם ה"ד: והלא מכיון שמבכרים על פדיון מצוה הוא ולמה טומנין את המצוה. וראה לקמן ב' פנים.

(17) לזבחים שם (מט, רע"א) אות א' (נדפס בסוף המס').

(18) וראה גם מלאכת שלמה למשנה מע"ש שם:

מעשר שני עצמו" הוא מפני "שכבר נגמר מצותו ושוב אינו נפדה"²¹.

ג) לפירוש הא' (ברדב"ז) בדעת הרמב"ם, דזה שלקוח בכסף מע"ש אינו נפדה הוא בכלל טפל חמור מן העיקר (ולא כהטעמים דלעיל ש"האי לא מיקרי טפל חמור מן העיקר") – י"ל (כאופן הג' דלעיל) שדין פדיון פירות מע"ש הוא מצוה בפ"ע הנגמרת מיד בפדיתם²² (ולא רק הכשר לאכילת פירות מע"ש בירושלים)²³. ולכן לא שייך לומר

(21) ועד"ז הוא ברע"ב למשנה מע"ש שם [אלא שפירש כן בפירות שנטמאו, דלדעת ר"י, יקבר – הואיל ונגמר מצותו וקנה פירות ממעות מע"ש שוב לא יפדה].

(22) בקריית ספר אפשר לפרש שכבר נגמר מצותו – היינו מצות פד' דפירות מע"ש, והיו מצוה בפ"ע. אבל בריטב"א ב"מ (נג, ב ד"ה כרבי יהודה) בתירוצו דברי ר"י, "דהתם (גבי סלעים על דיגרון) (שם מה, א) דלא דריש כסף ראשון ולא כסף שני אלא כסף כסף רביה) לא נגמר עדיין מעשה המעשר שעדיין לא נגמר פדיונו לגמרי", משמע דהוי מכלל מצות מע"ש, שסיימה הוא הבאתו לירושלים.

(23) וי"ל דע"פ הנ"ל יומתק גם מה שמוסיף הרמב"ם (פ"ד ה"ג) ומפרט בהברכה, "אשר קדשנו במצותיו וצונו (על פדיון מע"ש) – ובמקורו (ירושלמי דמאי פ"א ה"ד) ליתא (וראה רמב"ם ה' מעשר ספ"א) – להדגיש שהוא קיום מצוה בפ"ע. אבל להעיר דבהעתקת הברכות ברמב"ם כמה או פנים: בכמה מקומות מביא כל נוסח הברכה, גם השם ומלכות, לפעמים כנ"ל, "אשר קדשנו כו", ולפעמים רק סיום הברכה – וראה רמב"ם ה' ברכות פ"א, ואכ"מ.

(24) ואולי יש לבאר עפ"י פסק הרמב"ם ברפ"ד, דכאשר פדה פירות מע"ש בדמיהו, אם לא פירש אלא הפריש מעות בלבד כנגד הפירות דיו ואינו צריך לפרש (כדעת ר' יוסי בפ"ד דמע"ש מ"ז) – כי כיון שדין פדיון הוא בהחפצא דהפירות עצמן, הרי נמצא שהפירות עצמם, "עומדים" לפדות, אלא שתלוי ברוצן הגברא איזה דין ואופן רוצה לקיים בפירות אלו או להעלותם לאוכלם או לפדות אותם. משא"כ

דכאשר קנה פירות בכסף זה הוי כאילו קנאם בירושלים ונגמרה מצותו – כי אין הבאת הכסף ולקחת פירות בירושלים גמר מצות פד', אלא הוא חלק מהמצוה הכללית דהבאת פירות מע"ש לירושלים ואכילתם שם (וכנ"ל, שבמצוה זו יש שני אופנים: להביא פירות מעשר עצמן, או להביא הכסף ולקנות הפירות בירוש"לים). ובמילא, לאחר שפדה פירות מע"ש מיד נגמרה חובת הפדיון²⁵, ומעתה חל עליו החיוב הכללי להביא הכסף או הפירות הקנויים בו לירושלים כו' (ע"ד החיוב להביא פירות מעשר עצמן לירוש"לים), וחובת ההבאה והאכילה לא נגמרה עד לאחר אכילת פירות בירוש"לים:

ומכיון שאעפ"כ הפירות הלקוחים אינם נפדים כפירות מע"ש עצמם, הרי שהטפל חמור מן העיקר.

ד. ובזה יש לבאר גם כוונת הרמב"ם במ"ש, "זה חומר בלקוח בכסף מעשר מפירות מעשר עצמן" – דלכאורה אינו מובן, מה מוסיף הרמב"ם בדברים אלה על עצם הדין גבי לקוח (שפירות ה' נלקחות בכסף מעשר שני אינם נפדים) שכבר כתבו בהלכה שלפנ"ז?

וע"פ הנ"ל יש לומר, שבזה בא ה'

להפירוש שהוא רק היתר להגביר (כאופן הא' דלעיל) ואינו דין בפירות מע"ש גופא י"ל דצריך לפרש מעשיו כי הפירות מצ"ע אינם עומדים לפדיון. ועפ"י יש לבאר מה שבדין הנ"ל מתחיל הרמב"ם "הרוצה לפדות", ולא התחיל ע"ד הלשון בכתוב באם לא תוכל להעלותו (וכיו"ב) אז תפדה כו', כי א) דין פדיון אינו דין בדמוכרח דוקא, ב) הוי דין בגוף הפירות. אבל לכאורה כ"ז אפשר לומר גם לאופן הב' הנ"ל. ועצ"ע. ואכ"מ.

(25) היינו שבוה נגמרה המצוה שבפירות מע"ש בריחוק מקום (שהרי לאחר פדיונם מותרים באכילה ככ"מ).

„ואשכחנא בכמה דוכתי¹⁰ דטפל חמור מן העיקר“).

אבל להסביר יותר יש לומר, דזה שכתבו הרמב"ם כאן הוא משום שתוכן מצות מעשר שני קשור עם כלל זה שמצינו טפל חמור מן העיקר.

ו. נתבאר במ"א¹¹ החילוק בין בכור למעשר (בהמה), דבכור קדושתו היא מרחם¹² ואינה תלויה בפעולת האדם; משא"כ קדושת מעשר תלויה בפעולת האדם, שהאדם מונה את הצאן, ואז נעשה „העשירי“ (יהי) קדש¹³, ועד"ז הוא גם במעשר שני, שחלות „קדושתו“ היא ע"י מעשה ההפרשה.

והיינו, שבכור הוא קדושה משמיא, ומעשר הוא קדושה הנעשית ע"י האדם.

אמנם בפרטיות יש גם במעשר עצמו ב' ענינים: (א) מעשה האדם שהוא המנין (ההפרשה¹⁴), (ב) הקדושה משמיא¹⁵. ה' באה לאח"ז.

„מוכח בהדיא דס"ל להאי שינוי דאפשר לטפל שיהי חמור מן העיקר דאל"כ למה לו לאיבע"א הלא די בתירוצ הראשון“.

(30) אף שבכמה סוגיות איתא דא"ל לטפל שיהא חמור מן העיקר – ראה וזכים סג, א. מנחות צא, ב. בכורות יד, ריש ע"ב. וראה לקח טוב שם.

(31) ראה לקדוש ח"ו ע' 333. ור"ש.

(32) ראה רמב"ם הל' בכורות פ"א ה"ד.

(33) בחקותי כז, לב.

(34) ראה בפרטיות לקדוש שם ע' 333 הערה 10.

11.

(35) ראה לשון הרמב"ם ריש הל' מע"ש. סהמ"צ מע"ש קכח.

(36) שהרי האדם רק „מונה“ (אומר מספר) וקדושה מאן דבר שמי. ומשמאי נאמר „העשירי יהי קודש“. וראה רמב"ם הל' בכורות פ"ח ה"ג „שה עשירי מעצמו נתקדש“, שם ה"ז „העשירי מאליו נתקדש“.

ולהעיר דהאינו יודע מתי שכת מונה ששה ימים והשביעי שבת (שבת סט, ב). ואח"ל שצ"ל תפלות

רמב"ם להדגיש שיש כאן חידוש, שיש חומר בלקוח בכסף מעשר מפירות מע"ש עצמו, היינו שכוונת הרמב"ם היא להחידוש דטפל חמור מן העיקר, ובוזה מגדיר הרמב"ם הדין דפדיון מע"ש, ש' הוא כאופן הג' הנ"ל, שיש כאן משום טפל חמור מן העיקר, כנ"ל בארוכה.

ה. אמנם עדיין צריך להבין.

איך אפשר לומר דס"ל להרמב"ם שדין זה (שלקוח בכסף מע"ש אינו נפדה) יש בו משום „טפל חמור מן העיקר“ – והרי בגמ' שם¹⁶ מסיק שאין להביא ראיה מדין זה ש' יש טפל חמור מן העיקר, כי „התם לא אלימא קדושתו למיתפס פדיוניו“¹⁷ [והיינו דזה שאין לפדות פירות הלקוחים בכסף מעשר אינו מחמת החומר שבהם, אלא אדרבה, משום ש' קדושתם היא קדושה קלה („לא אלימא קדושתו“) שאין ביכולתה להתפס את דמי הפדיון?]

בפשטות י"ל:

(א) מכיון שאין זה פסק הלכה אלא (רק ע"ד) טעם הלכה – נקט הרמב"ם הטעם הפשוט יותר (ע"ד המבואר בכללי הרמב"ם¹⁸ שכותב דרשה הפשוטה יותר כו').

(ב) שהרמב"ם ס"ל דזה הוי רק קס"ד בגמרא, אבל למסקנא נקטינן דהוי בכלל טפל חמור מן העיקר¹⁹ (כלשון הרדב"ז

(26) וזכים שם (מט, א).

(27) וכן הביא רש"י טעם זה בכ"מ בש"ס (פסחים לח, א. ב"מ נג, ריש ע"ב ד"ה יקבר). סנהדרין ק"ג, רע"א, שזוהו הטעם דר"י שיקבר. וזהו על פי פירושו כאן בנבחים, דהגמ' בא להביא ראיה מר"י. ובדעת רבנן כתב בפסחים שם, דלקוח בכסף מעשר שנטמא יפדה דאלימא למיתפס פדיונו.

(28) יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ד.

(29) ראה לקח טוב (להר"י ענגל) כלל יז בתחלתו, דמוה דקאמר בנבחים שם ואבע"א כו'.

הקב"ה הוא „לי בני עבדים“⁴¹, לעבודת האדם למטה דוקא, אע"פ שהיא רק „קב אחד“.

וכיון שדוקא בקדושה שבאה ע"י מעשה האדם יש מעלה נוספת כנ"ל, לכן יש „חומר בלקוח בכסף מעשר“ לגבי „פירות מעשר עצמן“ שהיא הקדושה הבאה משמיא. וזהו נוסף על ה„חומר“ בעצם הוספת הקדושה ע"י האדם, שע"י שעבר ושנה והוסיף קדושה ה"ז לעי-כובא (דבקדשים „שנה עליו הכתוב לעכב“⁴²).

[וזהו גופא הטעם לזה ש„אדם רוצה בקב שלו (עבודה שלו) מתשעה קבים של חברו (הקב"ה)“] — כי דוקא כזה הוא התאוה שלמעלה⁴³. ומה נשתלשל (ע"ד מלכותא דארעא כעין מלכותא דרקייע) בנוגע לחברו בבני אדם].

ז. ובהו יש לבאר יותר את הטעם לזה שבדברי הרמב"ם (לפירוש הא' שברדב"ז) מודגש הענין ד„טפל חמור מן העיקר“ גבי פדיון מע"ש דוקא — כי זהו גם התוכן שב„כלל“ ד„אשכחן בכמה דוכתי דטפל חמור מן העיקר“:

„עיקר“ היא הקדושה שמשמיא, ו- „טפל“ — קדושה שע"י מעשה האדם. ויומתק זה שנק' „טפל“ לגבי הקדושה שמשמיא, משום שזה שמעשה האדם מקדש — ה"ז בא משמיא, (בכח התורה —) תורה מן השמים.

וזהו מה ש„אשכחן בכמה דוכתי דטפל חמור מן העיקר“, וע"ד הענין דחמורים דברי סופרים יותר מדברי

ולפי משנת"ל יש לומר שיש חידוש במעשר שני — שיש בו לא רק מצוה של הפרשה והקדושה הבאה על ידה משמיא, אלא גם מצוה של פדיון (וכנ"ל, שאין זה רק היתר ויכולת בכדי להביא הפירות לירושלים, כ"א דהוי (עוד) דין וחיוב בקיום מצות מע"ש), אשר חלות הקדושה שע"י הפדיון באה ע"י הפדי', פעולת האדם.

וזהו מה שכתב הרמב"ם שיש „חומר בלקוח בכסף מעשר מפירות מעשר עצמן“:

„פירות מעשר עצמן“ ה"ז קדושה הבאה משמיא, ואילו ה„לקוח בכסף מעשר“ ה"ז קדושה הבאה ע"י פעולת האדם (שהאדם פדה את המעשר, ויתירה מזו — חילל אח"כ את המעות על פירות אחרים), וכפי שנמצא האדם ב„ריחוק מקום“ (דוקא) מירושלים, קדושה נוספת על קדושת שאר ארץ ישראל (כדבר המשנה⁴⁴).

ואף שבפשטות הקדושה הבאה מ- שמיא היא קדושה יותר מזו שבאה ע"י מעשה האדם, וע"ד ובסגנון רז"ל מעשה האדם היא „קב שלו“⁴⁵, קב אחד בלבד, ואינה בערך ל„תשעה קבים“⁴⁶ של חברו (הקב"ה), וכמ"ש רעך ורע אביך אל תעזובי⁴⁷, הקדושה הבאה משמיא — מ"מ יש מעלה ב„קב שלו“⁴⁸, מעשה האדם דוקא. והטעם לזה, כי „למעשה ידיך תכסוף“⁴⁹, שרצונו ותאוותו כביכול של

וקידוש אומר „מקדש השבת“ — כי שבת מקדשא וקיימא (ביצה יו, א. רש"י ד"ה מקדש השבת — ברכות מט, א).

(37) כלים פ"א מ"ח.

(38) ראה ב"מ לח, א.

(39) משלי כו, י. וראה שמו"ר רפכ"ז. תנחומא

יתרו ה. רש"י שבת לא, א ד"ה דעלך.

(40) איוב יד, טו.

(41) ויקרא כה, נה.

(42) פסחים סא, א. ור"נ.

(43) ראה בארוכה לקיש' שם ע' 335 ואילך.

(44) ברכות נח, א. וראה שם הלימוד להלכה

שברך ר"ש ברכה בפועל.

העילוי דגמר ושלמות קדושת מע"ש, "הרי זה כאילו קנאם בירושלים" (ששם מתקדשים הפירות באופן (ע"ד קדושת הגוף) שא"פ לפדותם).

וזהו שלב שני בהעילוי שב, מעשה ידיך של האדם, שבמעשה האדם גופא יש המעלה ד, קב שלו" (הקדושה הבאה ע"י מעשה האדם), וגם ה, תשעה קנים של חבירו, שזוהי שלמות העילוי שב- מעשה האדם, שאין כאן שתי קדושות נפרדות, הקדושה שע"י מעשה האדם וה- קדושה שמשמא, אלא הן נעשות קדושה אחת,

וי"ל כי זה ש, למעשה ידיך תכסוף" הוא מפני דישאל וקוב"ה הם כולא חד, כביכול⁴⁷.

ומטעם זה, גם פעולת ומעשה האדם כשהוא "בריוח מקום", והתלוי' (לכ- אורה) לגמרי בהאדם – "הרי זה כאילו קנאם בירושלים", "ראה שלם"⁴⁸, תכלית שלמות הקדושה.

ויש לומר, שענין זה נרמז בשני הקצוות שבמעשר שני בכלל:

מחד גיסא "ממון גבוה הוא שנא"י לה' הוא (ו)לפיכך אינו נקנה במתנה כו' ואין מקדשין בו את האשה ואין מוכרין אותו כו"⁴⁹, ומאידך – מצות אכילתו היא לא לכהנים או ללויים וכיו"ב, כ"א שהבעלים עצמן אוכלים אותו,

כי במצות מע"ש מתאחדים ב' ה- קצוות: הקדושה של גבוה, וזה עצמו – בקדושת דמעשה האדם גופא.

(משחת ש"פ ראה תשמ"ר)

תורה⁴⁵, אף שדברי סופרים עצמם באים – נלמדים או נרמזים עכ"פ – בדברי תורה.

וי"ל שבלשון "טפל חמור מן העיקר" מרמז גם זה שהחומר וכו' במעשה האדם (טפל) לגבי הקדושה הבאה מ- שמא (עיקר) – אין זה חומר במעשה האדם מצד עצמו, אלא שבא מן העיקר (משמא).

(וע"ד המבואר בענין ולשון יפה כח הבן מכח האב⁴⁶, שגם כח זה בהבן שהוא יפה מכח האב, בא ונמשך "מכח האב").

ח. ע"פ הנ"ל יש לבאר יותר תוכן החילוק בין שני הפירושים שברדב"ז (בדין שאין פודין פירות הלקוחים בכסף מע"ש) – (א) משום דאשכחן דטפל חמור מן העיקר, (ב) משום שנחשב כאילו קנאם בירושלים – ד"ל שהם שני ענינים (ושלבים) בהעילוי שבקדושה הבאה ע"י מעשה האדם לגבי הקדושה שבאה מ- שמא:

לפירוש הראשון, שהלקוח בכסף מע"ש הוא "טפל" לגבי פירות מע"ש עצמם – נמצא, שהקדושה הבאה ע"י מעשה האדם היא טפל לגבי הקדושה שמשמא, שהיא ה, עיקר: אלא שכיון ש, למעשה ידיך תכסוף, לכן יש "חומר" ומעלה במעשה האדם לגבי הקדושה שמשמא – טפל חמור מן העיקר.

משא"כ לפירוש השני שברדב"ז (דפירות הלקוחים בכסף מע"ש, "הרי זה כאילו קנאם בירושלים") – אין הלקוח בכסף מע"ש "טפל", אלא אדרבה, יש בו

(47) ראה לקו"ש ח"ב ע' 75 ואילך.

(48) תודה' הר תענית טז, א. וראה תודה' כי מציון ב"ב כא, א (מספרי). וראה לקו"ש חט"ו ע' 234 בהערות.

(49) בהקדמתו, לו.

(50) רמב"ם שם פ"ג ה"ז.

(45) ראה סנהדרין פח, ב (במשנה). וראה גם ירושלמי ברכות פ"א ה"ד. וש"נ.

(46) שבעות מה, סע"א (וש"נ). וראה המשך שמח תשמח תרנ"ז ע' 93 (סה"מ תרנ"ז ע' רסט) ואילך. ועוד.

ראה ב

אבל צע"ק כי בפש"מ יש לפרש שב- פסוק הראשון ("כי פתוח תפתח") מדבר (בעיקר) בחיוב צדקה, ובכתוב השני "נתון תתן" קאי (בעיקר) במצות גמ"ח. כי פסוק זה בא בהמשך למ"ש, "השמר לך פו יהי' דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עינך באחיד האכיון ולא תתן לו גו", שבנוגע לשנת השמיטה החשש הוא ב- שייכות לגמ"ח, כמ"ש לפנ"י, "וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו גו' לא יגוש את רעהו גו", וע"ז ממשיך, "נתון תתן אפילו כמה (מאה) פעמים" גם ב- גמ"ח¹.

ועד"ז מצינו במפרשים² שכתבו שב- הדרשות בספרי צריכי, "חד לנותן ב- תורת צדקה וחד למלוה בשעת דחקו, וקמ"ל שגם המלוה בשעת דחקו צדקה תיחשב לו אע"פ שחזור לפרע ממנו".

[יש עוד גירסאי³ בספרי: "ומנין שאם פתחת פעם אחת שסופך לפתוח הרבה פעמים ת"ל כי פתוח תפתח את ידך לר"⁴, ובפסוק נתון תתן, "אין לי אלא פעם אחת מנין אפילו מאה פעמים ת"ל

א. עה"פ, "כי פתוח תפתח את ידך לו" מפרש רש"י, "פתוח תפתח" – "אפילו כמה פעמים", ולאח"ז עה"פ, "נתון תתן לו" פירש – "אפילו מאה פעמים".

והנה בספרי עה"פ, לפנינו נאמר ב- שניהם, "מאה פעמים"⁵; "ומנין שאם פתחת פעם אחת אתה פותח אפילו מאה פעמים ת"ל כי פתוח תפתח את ידך לו. . ומנין שאם נתת לו פעם אחת אתה נותן לו אפילו ק' פעמים ת"ל נתון תתן".

ובפשטות י"ל טעם פרש"י, פשוטו של מקרא – מקרא הראשון מלמדנו רק "כמה פעמים", והפסוק השני, "נתון תתן" – בא להוסיף, "אפילו מאה פעמים".

(1) פרשתנו טו, ח.

(2) טו, יוד.

(3) ושינוי הנ"ל הוא גם בדפוס ראשון ושני וכת"י רש"י (שתח"י). וכן נעתק בנחלת יעקב ואמרי שפר כאן. ועוד.

בספר דקדוקי רש"י (באר רחובות) נעתק מ- פרש"י עה"פ פתוח תפתח, "אפילו מאה פעמים". ואולי הוא משיגרא דלישנא, ולא נחית לדייק בזה. (4) וכן ביל"ש.

(5) ראה אמרי שפר כאן, שביאר פרש"י זה ע"ד הרמז (והדרוש). ומסיים, "אבל בספרי ובפרק אלו מציאות אמרו גם גבי פתוח תפתח אפילו מאה פעמים". וכונתו למה שנאמר בתחלת הסוגיא שם (לא, א) "השב אפי' ק' פעמים . . שלח אפי' ק' פעמים . . הוכח אפילו ק' פעמים", שע"ז קאי כל סוגיית הגמ' שם, שבכ"מ הפעם הב' מרבה עוד דבר, וכ"ה גם בנוגע ל"פתוח תפתח" ו"נתון תתן" (לא, ב). (6) גם בפס"ז הוא ע"ד השינוי הנ"ל בפרש"י "הרבה", "מאה". – בפסוק, "פתוח תפתח" אי, "ומנין אפילו הרבה פעמים ת"ל כו", ובפסוק, "נתון תתן לו", "אפילו נתת לו מאה פעמים עוד תתן לו כל שבא תן לו". אבל רש"י נקט בב' המקומות אותו הלשון ממש רק בשינוי מ"כמה" ל"מאה".

(7) כי מפורש שם גם, "והעבט תעביטנו", אם לא רצה במתנה תן לו בהלוואה (פרש"י).

(8) טו, ט.

(9) פרשתנו שם, ב.

(10) אבל י"ל דקאי גם על צדקה. כפשטות הלשון נתינה, "נתון תתן" (וראה חזקוני כאן ט"ז ד').

(11) ספרי דבי רב בפסוק יוד.

(12) גירסת הגר"א.

(13) ובפסיקתא הובאו שני הענינים בזא"ז: מלמד שהחובה הוא עליו לפתוח ומנין אפילו הרבה פעמים ת"ל פתוח תפתח, פתחת פעם אחת סופך פותח הרבה פעמים.